

VILÁGBANKI HITEL

1991 áprilisában Magyarország 150 millió dolláros hitelt vett föl a *Világbanktól* az oktatás és a képzés fejlesztésére. Két szakértőjük, *Maurice Boissiere* (interjúnkban) és *Julien Schweitzer* (lapunk számára írt cikkében) a külföldi megfigyelő tapasztalatait osztja meg velünk.

A program most érkezett félidejéhez. Ebből az alkalomból készült összeállításunkban a hitelek fölhasználásának eddigi tapasztalatait mutatjuk be. Egyúttal köszönetet mondunk *Andrew Rogersonnak* és *Christine Allisonnak*, akik a Világbank újonnan nyílt budapesti irodájának munkatársai, és akik ezt a munkálatunkat támogatták.

INTERJÚPARTNERÜNK: MAURICE BOISSIERE

EDUCATIO: Boissiere úr, nem ez az első alkalom, hogy találkoztunk. 1988 májusában ültünk le először beszélgetni a magyar oktatásügyről. Akkor Ön képviselte a Világbankot, *Ralph Harbisonnal* és *Julian Schweitzerral* együtt; a magyar fél részéről *Benedek András* és jómagam voltunk jelen. Akkor a Világbank magyarországi oktatási és képzési programja még éppen csak készülöben volt. Mi történt azóta?

Maurice Boissiere: Mint ahogy a magyar olvasóközönség nyilván jól tudja, ez a világbanki program azóta útjára indult. Első magyarországi útunk alkalmából, 1988-ban fölkerestük mindazon hivatalos szerveket – a *Magyar Nemzeti Bankot*, a *Művelődési Minisztériumot*, illetve más szaktárcákat –, amelyek így vagy úgy érintettek voltak az emberi erőforrás fejlesztésében. Akkor látogattunk először az *Oktatóskutatóba* és más független kutatóhelyekre, hogy minél több forrásból gyűjthessünk információt.

E: Később más kollégái is társultak az első szakértői csoporthoz.

M.B.: Igen. Például *Anthony Wheeler*, akivel ez alkalommal érkeztem Magyarországra. Mások viszont feljebb kerültek a ranglétrán, mint például *Ralph [Harbison]*, vagy új területre kerültek át, mint *Julian [Schweitzer]*. De azért mindnyájan megőriztünk valamit az első utazásból: odaadó érdeklődésünket Magyarország iránt. Tudja, ez volt az első programunk Kelet-Európában; éppen csak ismerkedtünk ezzel a számunkra különös politikai-gazdasági világgal. Azóta sok más kelet- és közép-európai országban jártunk, mint például Lengyelország, Cseh-Szlovákia vagy Románia. Egyik helyütt szakértői jelentést készítettünk, másutt irodát nyitottunk. Most épp Budapesten nyitjuk meg a Világbank magyarországi irodáját. Mégis, valahogy úgy érzem, hogy az volt a kezdet. És hozzátehetem, nem is akármilyen kezdet.

E: Sok hivatalos tárgyalás, szakmai elemzés és számos tereptanulmány elvezetett ahhoz a kölcsönszerződéshez, amelyet a *Magyar Köztársaság* és a Világbank képviselői 1991 áprilisában írtak alá. Ennek a megállapodásnak a részeként 150 millió dolláros hitelsomag érkezett az oktatás és képzés támogatására, mint ami a magyar gazdaság átalakításának nélkülözhetetlen része. E hitelsomag egyik része a szakképzést, a másik a felsőoktatást szolgálja. Miért épp ezeket? Miért nem másokat is, mint, mondjuk, az óvodát vagy az általános iskolát?

M.B.: Szakmai jelentésünk, amely azt a címet viseli, hogy *Atmenet a piacgazdaságba*, sokkal szélesebb kört ölel föl, közte azokat is, amiket most említett. Csakhogy egy hitelszerződésnek pontosnak kell lennie. Ezért a magyar oktatás kritikus pontjait akartuk megcélozni. Az óvoda vagy az általános iskola – ezek valamiképp részei egy ország szociálpolitikájának, és a magyar szociálpolitika támogatására más program szolgál. Ma is azt gondolom – több éves magyarországi tapasztalatszerzés után –, hogy a középfokú szakképzés, valamint a felsőfokú oktatás az a két kritikus pont, amelynél a Világbank legjobban járulhat hozzá a gazdasági újjáépítéshez. Mert a középfokú képzés szorosan kötődik a munkaerő piachoz és ezen keresztül a gazdasághoz, de nemcsak ahhoz. Egyben a középiskolai oktatás átalakításához is. Ezért gondolom, hogy a szakképzés az egyik kritikus pontja az oktatási rendszer átalakításának.

E: A szakképzés három elemét célozza a hitel: az ifjúsági képzést, a felnőttek át- és továbbképzését, valamint a munkaerővel kapcsolatos információkat. Hogyan kapcsolódnak ezek egymáshoz és az oktatási rendszerhez?

M.B.: Az, hogy a fiatalokat szakmailag ki kell képezni, gondolom, nem szorul bizonyításra. Amikor azt a bizonyos jelentésünket elkészítettük, az iskolai szakképzés még nem volt igazi válságban. Az azonban már akkor is világos volt, hogy az áttérés a piacgazdaságra fájdalmas folyamat lesz, amely szűkülő belső piaccal, elszegényedéssel és munkanélküliséggel fog együttjárni. Úgyhogy a tizenéves gyerekek szakképzése (egyfajta inasiskola, ha nem is a német értelemben) már akkor is túlhaladottnak tűnt. A megfelelő megoldásnak az látszott, ha a szakképzést nem tizenéves, hanem tizenhat éves korukban kezdik el a fiatalok. De ha tovább gondolkodunk ezen, akkor nyilván ez már nem gyerek képzés, hanem egyfajta felnőtt képzés. A tizenhat évesek már nem gyerekek, hanem felnőttek, ha fiatalok is. Épp ezért javasoltuk, hogy a felnőtt szakképzés fejlesztésével kiemelten foglalkozzék a magyar kormányzat. Innen egy lépés ezeknek az elhelyezkedése és a munkanélküliség; és ez vitt arra az elgondolásra, hogy a munkaerőről szóló információs rendszert is fejleszteni kell. A munkanélküliséget ugyanis a gyárakban és üzemekben a gazdasági átalakulás okozza; egyénileg azonban sokan azért maradnak munka nélkül, mert nincsenek tájékoztatva a lehetőségekről. Ezért véltük úgy, hogy több információ és jobb tájékoztatási rendszer segíthet.

E: A szakképzés és az elhelyezkedés csakugyan mindnyájunk gondja. De a felsőoktatás, hogy úgy mondjam, csak tíz-tizenöt százalék fényűzése. Miért kell tehát a felsőoktatást támogatni?

M.B.: Talán a filozófus *Whitehead* mondta valahol: az egyetem arra való, hogy ott a jövővel törődjének... az óvoda és az általános iskola a jelenünk; de a főiskola a fejlődésnek az a bizonyos "vezérhajója". Az egyetem és a tudomány. Mert ne feledje, hogy a felsőoktatásra fordítandó hitel az egyetemi rendszer fejlesztését, az idegen nyelvtanítást, valamint a fiatal kutatók tudományos karrierjét segíti, méghozzá versenyszerű formában. Bár ezt Önök itt az Oktatáskutatóban nagyon is jól tudják, mert a program mostani értékelésében személyesen is részt vettek.

E: Miért kell a világbanki hitelnyújtást féldőben értékelni? Történt valami, amire nem számítottak? Vagy talán valami nem kívánatos történt a hitel fölhasználásával?

M.B.: Az értékelés, a mostani féldős értékelés is része az eredeti kölcsönszerződésnek. Egyébként nem az első alkalom, hogy a hitel fölhasználását értékeljük. De mindkét fél – a Világbank is, a magyar kormány is – úgy érezte, hogy egy féldős értékelés más és több, mint a rendszeres látogatások. Két év elteltével már jobban látjuk az egész folyamatot, amelyet a hitellel megindítottunk. És a féldős még mindig nem késő arra, hogy lényegi változtatásokat javasoljunk a fejlesztésben – ha ez egyáltalán szükséges –, mert hogy elegendő idő áll még a rendelkezésünkre.

E: És mit tárt föl ez az ellenőrzés? Javasolnak-e lényegi változtatásokat?

M.B.: Lényegében azt találtuk, amire számítottunk – vagy még többet. Gondolja csak meg azt a radikális változást, amely Magyarországon és egész Kelet-Közép-Európában 1989/90-ben

végbement. Elégedetten állapíthatjuk meg, hogy legtöbb előrejelzésünk és javaslatunk bevált és ma is helytálló. Épp csak néhányat említek. A munkanélküliség jelenlegi növekedése idején például a szakképzés átalakítása és a munkanélküliek informálása sokkal sürgetőbb, mint eddig bármikor. A felsőoktatás kiszélesítése egy lépés az európai felzárkózáshoz, ahogy ezt itt hívják. Érdeklődve regisztráltuk, hogy kialakult a felsőoktatás egy fejlesztési koncepciója, és hogy ezt nem minisztériumi tisztviselők készítették, hanem a rektori konferencia, tehát egy független testület. Talán a világbanki hitel is hozzásegített ahhoz, hogy Önöknek most már ilyen független testületeik vannak, mint amilyenek a világbanki programok titkársága; hogy új felsőoktatási menedzsment van alakulóban; hogy a fejlesztésre szánt összegeket már nem a régi módon, a költségvetésből próbálják mindenáron megszerezni. Azt hiszem tehát, hogy jó okunk van rá, ha ezzel a programmal elégedettek vagyunk.

E: Vagyis nincs szükség változtatásra?

M.B.: De van. Például azt javasoltuk, hogy a következő felsőoktatási pályázat beadási határidejét toljuk el 1993 őszére. Annál is inkább, mert úgy tűnt, az egyetemek és főiskolák nem igazán készültek föl az elnyert támogatások ésszerű fölhasználására. Akik pedig eddig nem nyertek pályázatot, valahogy nem érdeklődtek eléggé utána, hogy miért nem. Egyértelműen és határozottan javasoltuk a programok lebonyolítóinak, hogy folyamatosan kísérjék figyelemmel és menet közben értékeljék a hitelek fölhasználását. E területen az ellenőrző és értékelő vizsgálatokra igen nagy szükség van, és a jövőben ezt Magyarországon is érdemes meghonosítani.

E: Bizonyára találkozott ellentmondásos visszhangokkal is a Világbank társadalmi és gazdasági szerepét illetően.

M.B.: Nekünk, világbanki szakértőknek ez nem új. Másutt is előfordul. Minden világbanki pályázatnak nemcsak nyertesei, vesztesei is vannak, mint ahogy annak a fájdalmas átalakulásnak is vannak nyertesei és vesztesei, amelynek során Magyarországon a piacgazdaság ismét megteremtődik. Dehát mi technokraták vagyunk, legalábbis abban az értelemben, hogy a hitelekkel törődünk, és nincs szerepünk sem a politikai vitákban, sem az ország jövőbeni politikájának alakításában. És minthogy legtöbb dokumentációnk bizalmas jellegű – beleértve azt a kölcsönszerződést is, amelyről mostanáig beszéltünk –, ez eléggé nehezé teszi a kilépést a nyilvánosság elé. De a Banknak számos nyilvános kiadványa van, közte az a jelentésünk, amely a magyar szociálpolitikával foglalkozik, vagy a román oktatásügyről szóló beszámolóink. És a Bank új budapesti irodája minden bizonnyal az eddiginél is nagyobb segítséget fog nyújtani ahhoz, hogy félreértéseket tisztázzunk, és hogy megvilágítsuk a Világbank szerepét Magyarország gazdasági átalakulásában.

(az interjút Kozma Tamás készítette)

JULIAN SCHWEITZER: A MAGÁNOKTATÁS ESÉLYEI† MAGYARORSZÁGON

Örömmel vettem az EDUCATIO felkérését erre az írásra, mivel 1988 óta különösen érdekel a magyar oktatási rendszer. Akkoriban a magyar kormány felkérte a Világbankot, hogy tekintse át a magyar oktatási és szakképzési rendszert, a piacgazdaságra való áttéréssel

† Az itt kifejtett nézetek a szerző véleményét tükrözik, nem szükségképpen képviselik a Világbank nézeteit